

UOT:94.

**XVI -XIX ƏSRLƏRDƏ UZAQ ŞƏRQ ÖLKƏLƏRİNDƏ XRİSTİANLIĞIN
YAYILMASI**

Əmirli İsrail Cəlal oğlu
Bakı Dövlət Universiteti
Asiya və Afrika ölkələri tarixi
amirovisrail04@gmail.com

Xülasə: Böyük Coğrafi kəşflər nəticəsində Uzaq Şərq ölkələri olan Yaponiya, Koreya, Çin dövlətləri ilə ticarət münasibətləri quruldu. Bununla yanaşı bu ölkələrdə missionerlik fəaliyyətləri də başladı. Bu missionerlik fəaliyyəti nəticəsində Katolik, Yezuiti, Lüteran, Pravoslav və Protestant dini təriqətləri yapon, çin və koreya xalqlarının bir hissəsinin dini baxışlarını dəyişdilər. Bunun nəticəsində bu ölkələrdə çoxlu sayda insanlar xristian olmuşdur. Burada bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, məqalədə XVI-XIX əsrlər Avropa və Rusiya dövlətinin Uzaq Şərqdə missionerlik fəaliyyətləri araşdırılmışdır.

Yaponiyada nisbi təklənmə siyasəti nöqtəyi nəzərdən bir müddət burada missionerlik fəaliyyətlərinə qadağalar qoyulmuşdur. Ondan sonrada burada xristian missionerlərə qarşı qoyulmuş qadağalar qüvvədə qalmışdır. Ancaq buna baxmayaraq gizli şəkildə Yaponiyada xristian dini Avropa missionerləri tərəfindən yayılmışdır.

Koreya isə XVI-XIX əsrlərdə Mancur imperiyasından asılı olduğuna görə Çində baş verən hadisələr burayada təsir etmişdir. Demək olar ki, Avropa və çar Rusiyası missionerlərinin ən çox təsirinə məruz qalmış xalq koreyalılar olmuşdur.

Çində isə xristian missionerlərin fəaliyyəti qadağalarla qarşılaşsa da Avropa və çar Rusiyası missionerlərinin təzyiqləri nəticəsində aradan qalxmışdır.

Bu gün bu ölkələrdə xristianlıq Koreyanın dövlət dini olmaqla yanaşı Çində və Yaponiyada milyonlarla insanlar xristian dininə etiqad edirlər.

Açar sözlər. Böyük Coğrafi kəşflər, şərq ölkələri, milli dinlər, missionerlik, təriqətlər.

Ключевые слова. Великие географические открытия, страны Востока, национальные религии, миссионерство, секты.

Keywords: Great Geographical Discoveries, Eastern countries, national religions, missionary work, sects.

Giriş. Belə ki, Böyük Coğrafi kəşflər nəticəsində digər Şərq ölkələri kəşf olunduğu kimi Çin, Koreya, Yaponiyada Avropa tacirləri tərəfindən kəşf olundu. Bu ticarətin tərkib hissəsi olaraq missionerlik fəaliyyətləri də başladı. Uzaq Şərqdə Avropa dövlətləri siyasətlərinin bir hissəsi olaraq, missionerlik geniş yayıldı. Bunlar İngiltərə, Fransa, İspaniya, Portuqaliya və Rusiya dövlətləri idi. Missionerlik sivil və zorakı yollarla həyata keçirilirdi. Avropa dövlətləri və Rusiyalılar Uzaq Şərqlə ticarətə başladılar. Bununla yanaşı müxtəlif dini təriqətlərin nümayəndələri də bu ölkələrə gəlməyə başladılar.

XVI -XIX əsrlərdə Uzaq Şərq ölkələrində xristianlığın yayılması. Asiya xalqları özünün dini rəngarəngliyinə görə bir birlərindən fəqlənirlər. Əgər Yaponiyada Şintoizmdirsə, Çində Buddizm, Koreyada Xristianlıq, Monqolustanda Lamaizmdir.

Lakin Böyük Coğrafi kəşflər dövründə Uzaq Şərq ölkələrinə Avropa tacirləri gəlməyə başlayırlar. Bunlar İspanlar, Portuqallar, Fransızlar, Hollandlar, Amerikanlar və digərləri idi. Bu tacirlər Uzaq Şərq xalqları ilə ticarət etməklə yanaşı, özlərinin dini görüşlərini də yaymaq üçün missioner fəaliyyətlərinə başlayırlar.

Ayhan Kuşçuluq öz məqaləsində Avropalıların Uzaq Şərqə gəlişi ilə əlaqədar yazır ki, Avropalıların Yaponiyaya ilk gəlişi 1543- cü il olaraq təxmin edilməkdədir. Ancaq bu tarixi

dəqiq əks etdirən bir sənəd yoxdur. Bu tarixi Malayya valisi Antonio Galvano 1541, Uzaq Şərq səyyahı Fernando Mendez Pinto 1544 –cü illərdə göstərməkdədir. (2)

Bununla bərabər 1577-ci il tarixindən 1613 –cü ilə qədər Yaponiyada yaşayan Yezuit ordeni üzvlərindən Joao Rodriguez Yaponiyada kilsə tarixi adlı əsərdə bu tarixi 1542 il olaraq göstərmişdir.

Bütün bu deyilənlərdən belə nəticə çıxarmaq olur ki, Avropa missionerlərinin Yaponiyaya ilk gəlişi 1541–1544 arasında bir tarixi əks etdirir. (2)

Hülya Deveci öz məqaləsində göstərir ki, ilk dəfə Yaponiyada Xristianlığın yayılması 1549 –cu ildə Yezuit missionerləri vasitəsilə başlamışdır. Yezuit missionerlərinin 100 il müddətində fəaliyyətləri Yaponiyanın cənubunda Küsü adasında bir çox yaponun xristian olmasına səbəb olmuşdur. (3)

Təbii ki, missionerlər Yaponiyada dini məbədlər olan kilsələr tikirdilər ki, buda xristianlığın yayılması məqsədini daşıyırdı. Avropa tacirlərinin bu cür fəaliyyətləri ilk vaxtlarda yapon syoqunları tərəfindən dəstəklənirdi. Yaponiyanın birləşməsində xüsusi xidmətləri olan Oda Nobunaqa, Xideyoşinin dövründə missionerlik fəaliyyəti davam edirdi. Lakin yaponlar zamanla xristian məbədlərinin Avropalıların dayaq məntəqəsinə çevrilməsini anlamış, bu dinin yayılmasının ölkədə mənfi təzahürlərini hiss etmişdilər.

Ona görə, 1639-cu ildə Tokuqava syoqun hökuməti Xristianlığı qadağan etmiş və nisbi təklənmə siyasətini həyata keçirmişdir. 1854-cü ilə qədər davam edən bu müddət ərzində nisbi təklənmə siyasətinin olması, missionerlik fəaliyyətinin də qarşısının alınmasına səbəb olmuşdur. Keçən bu zaman müddət ərzində yaponlar nisbi təklənmə dövründə Avropa tacirlərindən Hollandlarla ticarət etmişlər. Lakin Hollandlar xristianlığı yaymırdılar. Onlar Yaponiya ilə ticarət edirdilər. Bu ticarətə isə tufənglər, şərab, Amerika, Afrika və Asiyadan gətirilmiş meyvə və tərəvəzlər və s daxil idi.

Nisbi təklənmədən sonra, yaponların ilk diplomatik və iqtisadi münasibət qurduğu ölkə ABŞ olmuşdur. Xarici Asiya və Afrika ölkələri tarixi əsərində bildirilir ki, 1854-cü il martın 31- də ABŞ-la Yaponiya arasında sülh və təhlükəsizlik haqqında müqavilə imzalanır. Bunun ardınca 1854 də İngiltərə-Yaponiya, 1855-də Rusiya-Yaponiya, 1856-cı ildə Yaponiya-Hollandiya, 1858-ci ildə Yaponiya –Fransa, 1860 Yaponiya-Portuqalia müqavilələri imzalanır və Yaponiya xarici dövlətlərə öz limanlarını açmış hesab olunur. (1. səh.88-89)

Buna səbəb olan amillər içərisində birinci səbəb Avropa ölkələrinə qarşı nisbi təklənmə siyasəti ortadan qalxırdısa, digər tərəfdən isə həmin dövlətlərin xarici ticarət inhisarını aradan qaldırmalarına səbəb olmuşdur. Belə ki, XIX əsrin I yarısına qədər xarici ticarət həm Avropa dövlətlərində, həm də Şərq ölkələrində inhisarda olmuşdur.

Nisbi təklənmə siyasətinin sona çatması ilə xristian missionerlər də Yaponiyaya gəlməyə başlamışlar. Hülya Deveci öz məqaləsində bildirir ki, 1859-dan etibarən katolik, protestan və ortodoks xristian misyonerlər Yaponiyaya gəlməyə başlamış və ölkənin müxtəlif yerlərində missionerlik fəaliyyətlərinə başlamışlar. 1859-1883-cü illər arasında missionerlər Yaponiya da Xristianlığı yaydıqları kilsə, məktəb, xəstəxana, xeyriyyə cəmiyyətlərinin əsasını qoymuşlar. Xristian missionerlər dini ədəbiyyatlar buraxmaq, missioner yetişdirmək, kilsələr tikmək və müxtəlif bu cür fəaliyyətləri yerinə yetirmək üçün 1883-cü ildə Osakada bir konfrans çağırmışlar. Bu konfrans protestant missonerlərin konfransı olmuşdur. (3)

Burada Yaponiyada xristian dinin yayılma vəziyyəti və sair məsələlər müzakirə olunmuşdur.

Hülya Devecinin digər bir məqaləsində göstərilir ki, Meyci dövrünün (1868-1912) ilk illərində Xristianlığın qadağan olunması ilə əlaqədar hər hansı bir fəaliyyət olmamışdır. Tokuqava dövründən (1603-1867) qalan qadağalar və cəzalar davam etməkdəydi. Missonerlərlə yaxın münasibət quran və ya xristian olduğu təsbit edilən yaponlar tutulub

sürgünə göndərilirdi. Misionerlərin bunu ABŞ hökumətinə bildirməsiylə vəziyyət diplomatik bir problem halına gəlmişdir.

Artıq XX əsrin əvvəllərində 1900-cü ildə Yaponiyada 502 protestan misyoneri və 416 kilsə mövcud idi. Kilsələrə üzv yaponların sayı 43.273 olaraq hesablanmışdı. Ölkədə toplam xristian sayı təxminən olaraq 120.963 nəfər idi. (4)

Uzaq Şərqi digər bir ölkəsi Koreyada da xristian missioner fəaliyyətləri mövcud olmuşdur. Koreya Uzaq Şərqi digər ölkələrinə münasibətdə daha çox xristian missionerlərin fəaliyyətlərinə məruz qalmışdır.

Koreyada əvvəllər nestorian təriqətinə aid dindarlar mövcud olsada, xristian dininin burada yayılması XVI əsrdən başlayır. Beləki bu dövrdən başlayaraq Avropa tacirlərinin Çinə gəlməsi və buradakı fəaliyyətləri Mancurlardan asılı olan Koreyaya da öz təsirini göstərmiş, burada missionerlik fəaliyyətləri genişlənmişdir. Katoliklik XVI əsrdən, protestantlıq və pravoslavlıq isə XIX əsrdən Koreyada missionerlərin fəaliyyət dairəsinə daxil olmuşdur. Koreyaya xristian dininin ilk təriqəti olaraq katoliklik daxil olmuşdur.

Пак Александр Вадимович öz məqaləsində Koreyaya gələn ilk katolik xristian missionerinin portuqaliyalı Qreqoride Sespeds olduğunu və onun 1592-1597-ci illərdə Koreya Yaponiya müharibəsi zamanı buraya gəldiyini yazmışdır. Ancaq onun missioner fəaliyyəti uğursuz olmuşdur. (6)

Emrah Eker isə öz tədqiqat işində ilk dəfə Koreyalıların katolik təriqətini 1784-cü ildə qəbul etdiklərini bildirir. O qeyd edir 1865-ci il etibarlı ilə Cənubi Koreyada 12 din xadimi və 23 min Koreyalı xristian var olmuşdur. (5, səh 41-43)

V.Y.Larçenko məqaləsində qeyd edir ki, katoliklik Çoson hökuməti tərəfindən dəstəklənmirdi. Çünki Koreyada konfutsilik inancı mövcud idi. Ona görə də 1866-cı ildən başlayaraq katoliklərə qarşı represiyalar həyata keçirilməyə başlanmış, 8 min katolik və 9 xarici dindar missioner ölüm hökmünə məruz qalmışdır. Katoliklərin təqibi 1872-ci il dini islahatın baş verməsinə qədər davam etmişdir. (7)

Burada bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, Koreyada xristian dinini ilk vaxtlarda xristian dindarlar yaysada, sonralar müxtəlif peşə sahibləri də missionerlik fəaliyyəti ilə məşğul olurdular.

XVII-XVIII əsrdə isə Koreyada Konfutsilik də böhran keçirirdi. Çünki dövlət konfutsi məbədlərinin mövcudluğunda maraqlı deyildi. Ona görə ki, bu məbədlər dövlətə vergi vermirdilər və geniş torpaq sahələrinə malik idilər. Məhz bundan da istifadə edən xristian missionerlərin müxtəlif təriqətləri Koreya ərazisində missionerlik fəaliyyətlərini həyata keçirirdilər.

Larçenko məqaləsində Koreyaya ilk protestant missionerlərin 1884-cü ildə gəldiyini yazmaqdadır. Onlardan missioner Oras Allenin missioner fəaliyyətləri haqqında məlumat verir. Digər bir missioner Q. Appencellerin də fəaliyyətləri haqqında yazır və onun Episkopal kilsəsinin nümayəndəsi olduğunu vurğulayır.

İlk pravoslav dini missiyasının Koreyaya gəlməsinin isə çar Rusiyası tərəfindən 1889-1897-ci illəri əhatə etdiyini bildirir. İlk pravoslav dini missiyasının 3 nəfərdən ibarət olduğunu və onlara arximandr Vasiliy İvanov Qudkonun rəhbərlik etdiyini yazır. (7)

XVI-XIX əsrlər arasında Böyük coğrafi kəşflərin ən mühüm cəhətlərindən biri də bu oldu ki, digər ölkələrdə olduğu kimi, (Filippində, Vyetnamda və s) Xristian dininin müxtəlif təriqətləri Koreyada da öz təriqətlərini yaymağa başladılar. Bu bir cəhətdən Uzaq Şərqdə dayaq yaratmaq idisə, digər tərəfdən bu ərazini növbəti mərhələdə özlərinin müstəmləkəsinə çevirmək məqsədini daşıyırdı. Məhz bu kimi missioner amillərin təsiri nəticəsində Koreya xristian bir ölkə oldu.

V.Y.Larçenko yazır ki, hazırda (2005) Koreyada 53% əhali heç bir dinə inanmır, 18% protestant, 11% katolik, ümumilikdə 30% əhali cənubi Koreyada, elə o qədər də Şimali Koreyada xristiandır. (7)

Bu gün isə Xristian dini Koreya xalqını Çinin mədəni təsirindən qoruyur.

Uzaq Şərq ölkələri içərisində xristian missionerlərin fəaliyyətinə məruz qalmış ölkələrdən biridə Çindir.

Böyük Coğrafi kəşflər nəticəsində Uzaq Şərq ölkələrinin Avropa tacirləri üçün açılması, digər ölkələrdə olduğu kimi Çinə də xristian dininin missionerlərinin gəlməsinə səbəb oldu. O dövrün müəllifləri qeyd edirlər ki, Avropa gəmilərindən yerə düşən ilk insanlar tacirlərlə yanaşı kilsə işçiləri idi. Onlar müxtəlif xristian dininin təriqətlərinin nümayəndələri idi.

Məqalədə məlumat verilir ki, 16-cı əsrdə Reformasiya zamanı protestantlıq katoliklikdən ayrıldı, lüteranlıq və islahat kilsəsi meydana çıxdı. Bu təriqətlər Çinin içərilərinə nüfuz etdi. (8)

Дацышен Владимир Григорьевич öz məqaləsində yazır ki, portuqallar yeni dəniz yolu ilə Cənubi Çin sahillərinə ilk gələnlər oldu. 1515-ci ildə portuqaliyalı kapitan J. Alvaresin gəmisi Quançjou yaxınlığında lövbər saldı. 1517-ci ildə Fernao d'Andradenin komandanlığı altında mərkəzi hökumətə hədiyyələr gətirən gəmilərdən ibarət flotiliya Çin sahillərinə gəldi. Portuqaliyalılar paytaxtı ziyarət etmək və orada ticarət məntəqələri açmaq üçün bir neçə uğursuz cəhdlər etdilər, yalnız 1537-ci ildə orada Makaonu icarəyə götürə bildilər.

Tezliklə ispanlar Çin sahillərinə gəldilər, lakin onlar heç bir hüquq və imtiyaz əldə edə bilmədilər. Çində avropalıların məqsədi ticarət idi, lakin hər yerdə olduğu kimi bu sahədə də Avropanın fəaliyyət istiqamətlərindən biri missionerlik idi. (9)

1644-cü ildə Çində Mancur hakimiyyəti quruldu. Mancurlar ilk vaxtlar xristian tacirlərinə və missionerlərinə xoş münasibət göstərirdilər. Avropa tacirlərinə Quançjou limanında ticarət aparmağa və missionerlik fəaliyyətləri aparmağa icazə vermişdilər. Hətta Çinin Şansi və Qunxan cəmiyyətləri Avropa tacirləri ilə ticarət etmək üçün inhisar hüququna malik idilər. Bu dövrdə avropalılar Çində silah, tiryək, tüfənglər və Amerika, Afrika və Asiyadan gətirdikləri meyvə və bitkiləri satırdılar. Bu dövrdə həm Çin tərəfindən, həm də Avropa ölkələri tərəfindən xarici ticarət inhisarda idi. Mancur imperatorları isə Avropalılarla ticarətə və missionerlik fəaliyyətlərinə xoş münasibət göstərirdilər.

Məqalədə məlumat verilir ki, imperator Şunji (1658) hakimiyyətinin 15-ci ilində, Çində Katolik Kilsəsinin ilk apostol prefekturaları yaradıldı və 1673-cü ildə ilk Çin yepiskopu təyin edildi. İmperator Kangxi (1675) hakimiyyətinin 14-cü ilində Rus Pravoslav Kilsəsinin patriarxı Çinə elçilər göndərdi və imperator Kanxi onları qəbul etdi. 1683-cü ildə Pekində ilk pravoslav kilsəsinin - Müqəddəs Nikolay kilsəsinin tikintisinə icazə verildi. 1692-ci ildə İmperator Kangxi missionerlərə missionerlik fəaliyyətini sərbəst həyata keçirməyə icazə verən bir fərman verdi. (8)

Missionerlik fəaliyyətləri Çində başladı. Bu zaman Çində xristian missionerliyi həyata keçirən təriqətlər Katoliklər, Yezuiterlər, Lüteranlar, Pravoslavlar və Protestantlar idi. Onlar Çin ərazisində missionerliyi həm din xadimləri vasitəsilə, həm də müxtəlif peşə sahibləri vasitəsilə həyata keçirirdilər. Lakin Çin hökuməti zamanla Avropa və çar Rusiyası tacirlərinin missionerlik fəaliyyətlərinin mənfi cəhətlərini görürdülər.

Məqalədə məlumat verilir ki, 1732-ci ildə xristian missionerlik fəaliyyətinə qoyulan qadağaya baxmayaraq, Katolik kilsəsi Pekində yarı qanuni və ya qeyri- qanuni mövcudluğunu qoruyaraq Çini tərk etmədi. Çin hakimiyyəti qeyri-qanuni missioner fəaliyyətinə qarşı da mübarizə aparırdı. 1746-cı ilin sentyabrında fransız Jan Fransua Henan əyalətində əsir götürüldü və işgəncələrdən öldü. 1748-ci ildə iki yezuit həbsxanada öldü. 1755-ci ildə yerli

hakimiyyət orqanları xristianlığı qadağan edən sərəncam verdikdən sonra 50 çinli fəal xristian həbs olundu. Repressiyalara baxmayaraq, xristian missionerləri Çində fəal şəkildə fəaliyyətini davam etdirməyə çalışdılar. 1765-ci ildə yepiskop Lambekhoven 1450 çinlini vəftiz etdi. 1770-1775-ci illərdə Çində 3 minə yaxın insan xristianlığı qəbul etdi. Bu dövrdə Yezuit missionerləri arasında uşaqlar üçün təlimlər tərtib edən Pekindəki Şərq Yezuitlər Kollecinin rektoru Alman Barosu çox məşhur idi. (9)

Ümumiyyətlər ilk vaxtlarda Mancur imperatorlarının Avropalı tacirlərə qarşı münasibəti bir mənalı şəkildə fərqli idi. Mancur imperatorları Çində ilk vaxtlar missionerlərə qarşı münasibətin xoş olmasına rəğmən, bu ölkələrin nümayəndələrinə vassal nöqteyi nəzərindən baxırdılar. Bundan istifadə edən Avropa və çar Rusiyası missionerləri zamanla Çinin daxili işlərinə qarışmağa başladılar.

Məqalədə bu dövrdə mübahisə doğuran məsələlər içərisində katolik kilsəsi daxilində “Çin ritualları ilə bağlı məsələ mühüm yer tuturdu. Bundan başqa missionerlər tədricən Çinin daxili işlərinə və onun xarici siyasətinə qarışmağa başladılar ki, bu da həm Çinin hakim dairələrində, həm də cəmiyyətdə narazılığa səbəb oldu. Qianlonun devizi altında hökmranlıq dövründə bir-birinin ardınca “missionerlərlə insidentlər” baş verir, çoxlu sayda yepiskoplar və keşislər həbs edilir, qovulur, edam edilir, missionerlik fəaliyyəti qəti qadağan edilir, yalnız az sayda missionerlər fəaliyyət göstərirdi.

Tiryək müharibələrinin başlaması ilə bəzi katolik və protestant missionerləri Britaniya təcavüzündə fəal iştirak etmiş, Nankin müqaviləsinin və digər qeyri-bərabər müqavilələrin bağlanmasında mühüm rol oynamışdılar. 1844-cü ildə Çin və ABŞ arasında xarici ticarət üçün açıq limanlarda pulsuz missionerlik fəaliyyətini nəzərdə tutan Vanqsia müqaviləsi imzalandı, lakin Çin hökuməti Çinin daxili bölgələrində missionerlik fəaliyyətinə icazə vermədi. Bunun fonunda müxtəlif xristian kilsələri Çində missionerlik fəaliyyətlərini davam etdirirdilər. Mütəşəkkil missionerlik fəaliyyətini davam etdirən katolik missiyası ilə yanaşı, müxtəlif protestant kilsələrindən missiyalar Çinə gəldi və Çində protestantlığın təsiri artmağa başladı.

1860-cı ildə Böyük Britaniya və Fransa birlikdə Çini işğal etdilər və onu Pekin müqavilələrini imzalamağa məcbur etdilər, bu müqavilədə Qing məhkəməsinin Çinin daxili bölgələrində din azadlığına və missionerlik fəaliyyətinə azadlığa icazə verdiyini, missionerlərin “torpaq icarəyə götürə və satın ala biləcəyini müəyyən etdi. İstənilən vilayətdə öz mülahizəsinə görə tikinti apara” və kahinlərə çoxlu imtiyazlar verilmirdi. Xristian icmaları getdikcə daha çox xəstəxana və məktəblər açmağa və nəşrlərini fəal şəkildə dərc etməyə başladılar.

Bununla belə, əcnəbi missionerlərlə insidentlər qeyri-adi deyildi və missionerlərlə Çin cəmiyyəti arasında ziddiyyətlər 1900-cü ilə qədər hər gün güclənirdi.(8)

Məqalədə məlumat verilir ki, 18-ci əsrin əvvəllərində Rusiyanın Pekində mənəvi missiyasının tarixi başladı. Çində pravoslav missiyasının açılması məsələsi hələ 1698-ci ildə Rusiyada qaldırılmışdı . 1700-cü ildə I Pyotr Kiyev mitropolitinə Tobolskda mitropolit vəzifəsinə namizəd seçməyi və onunla birlikdə Çinə “Çin və Monqol dillərini öyrənə bilən iki və ya üç yaxşı və savadlı rahib göndərməyi əmr etdi. Uzun danışıqlardan sonra 1712-ci ildə imperator Kanqsi Pekinə rus ruhani missiyasının göndərilməsinə icazə verdi.

Pekindəki rus ruhani missiyasının rəsmi statusu 1727-ci il Kyaxta müqaviləsinin beşinci maddəsi ilə təmin edildi. 18-ci əsrdə Pekində ümumi sayı yüz nəfərə qədər olan Rusiya Ruhani Missiyasının üzvü var idi. Rus missiyasının bir çox üzvləri Çin müəssisələrində xidmət etmiş, Xarici Əlaqələr Palatasında (Lifanyuan) tərcüməçi və saray kansleri yanında, rus dili məktəbində müəllim kimi çalışmışlar.(9)

1850- ci ilə qədər Çar Rusiyası Çinə 13 dəfə din nümayəndələrinin missiyasını göndərmişdir.

XIX əsrin sonlarına qədər digər xristian təriqətlərinə qarşı baş verən qadağalar pravoslav missiyasına da aid edilmişdi. Avropa dövlətlərinin bağladığı müqavilələrlə yanaşı Çar Rusiyası da Çinlə müqavilələr bağlamış o cümlədən dini imtiyazlar əldə etmiş və qadağalara məruz qalmışdı.

XX əsrin əvvəllərində beynəlxalq münasibətlərin dünyada eləcə də Uzaq Şərqdə gərginləşməsi missionerlik fəaliyyətlərinin qismən səngiməsinə səbəb olmuşdur.

Uzaq Şərq xalqlarının müəyyən hissəsi xristian dini təriqətlərini qəbul etsələr də böyük çoxluq öz milli dini inanclarına sitayiş etmişlər.

Nəticə. Məqalədə XVI-XIX əsrlərdə Xristian dininin Uzaq Şərq ölkələrində yayılmasından bəhs edilməkdədir. Burada da təkcə bir Avropa dövləti Hollandiya missionerlik fəaliyyəti ilə məşğul olmurdu. Demək olar ki, Avropanın bütün dövlətləri və çar Rusiyası Uzaq Şərqdə missionerlik fəaliyyəti ilə məşğul idilər. Bunların sırasında İngiltərə, Fransa, İspaniya, Portuqaliya, Rusiya, Amerika və digər dövlətlərin tacir və din xadimləri, eləcə də vətəndaşları daxil idi. İlk vaxtlar Avropa və çar Rusiyası dövlətlərinin missionerlik fəaliyyəti uğurlu olsada, sonradan qadağalar ilə rastlaşırdı. Amma buna baxmayaraq, Avropa dövlətləri və çar Rusiyası Uzaq Şərq dövlətlərini məcbur edirdilər ki, onlar missionerlik fəaliyyətlərinə icazə versinlər. Məqalədə Uzaq Şərqdə Avropa dövlətlərinin ölkələr üzrə müxtəlif təlimləri olan, Katolik, Yezuiti, Lüteran, Pravoslav, Protestant dini təriqətlərini yaymaları kəşf olundu.

Bununla yanaşı, Uzaq Şərqdə xristian təriqətlərinin missionerlik fəaliyyəti nəticəsiz qalmadı. Çoxlu sayda yapon, çinli, koreyalı xristian missionerliyi nəticəsində bu dini qəbul etdilər. Hətta Koreyada xristianlıq bu dövlətin rəsmi dininə çevrildi.

Ədəbiyyat

1. Xarici Asiya və Afrika ölkələrinin yeni tarixi Bakı-Azərbaycan Dövlət tədris-pedaqoji nəşriyyatı-1962
2. Ayhan Kuşçuluk, Oktan Ercies, Japonyada Hristiyan Misyoner Həməketleri (1542-1587), [www. isamveri.org](http://www.isamveri.org).
3. KARE- International Comparative Journal of Literature, History and Philosophy., Hülya Deveci 1883 Osaka Protestan Misyonerleri Konferansı: Japonya'da Hristiyanlığın Yayılmasının Önündeki Engeller Konusu www. dergipark.org.trend ownloadarticle-file2108712
4. Hülya Deveci Japonya hristiyan bir ölkə olacakmı?, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXVIII -2, 2023, 523-556 www. dergipark. org. Trtrdownloadarticle – file 3417161
5. Emrah Eker Güney Korede Evanjelik hareket, yüksek lisans tezi, İstanbul-2013
6. Пак Александр Вадимович Начальный этап зарождения христианства в Коре: проникновение и развитие католицизма в XVII–XIX вв. www.socionauki.rujournal
7. В. Ю. Ларченко Появление христианства (несториянства, католицизма, протестантизма, православия) в Коре www. cyberleninka.ruarticl
8. Китайское христианство, www: shansbooks.ru
9. Дацишен Владимир Григорьевич. Христианство в Китае: история и современность, www. predanie. ru

РАСПРОСТРАНЕНИЕ ХРИСТИАНСТВА В СТРАНАХ ДАЛЬНОГО ВОСТОКА В XVI-XIX ВЕКАХ

Амирли Исраил Джалал оглы

Резюме

В результате великих географических открытий были установлены торговые связи с дальневосточными странами — Японией, Кореей и Китаем. Наряду с этим в этих странах началась и миссионерская деятельность. В результате этой миссионерской деятельности католическая, иезуитская, лютеранская, православная и протестантская религиозные секты изменили религиозные взгляды части японского, китайского и корейского народов. В результате многие люди в этих странах стали христианами. Здесь следует отметить один вопрос: в статье исследована миссионерская деятельность европейских и российских государств на Дальнем Востоке XVI-XIX веков.

С точки зрения политики относительной изоляции в Японии миссионерская деятельность некоторое время была запрещена. После этого здесь остались в силе запреты в отношении христианских миссионеров. Однако христианство тайно распространялось в Японии европейскими миссионерами.

Поскольку Корея в 17-19 веках находилась в зависимости от Маньчжурской империи, то и события, происходившие в Китае, затронули и ее. Можно сказать, что корейцы больше всего пострадали от европейских миссионеров.

Хотя деятельность христианских миссионеров в Китае подвергалась запретам, она исчезла в результате давления европейских миссионеров и русских миссионеров. Сегодня в этих странах христианство является государственной религией Кореи, а миллионы людей исповедуют христианство в Китае и Японии.

THE SPREAD OF CHRISTIANITY IN THE FAR EASTERN COUNTRIES IN THE 16 TH-19TH CENTURIES

Amirli Israil Calal

Summary

As a result of the Great Geographical Discoveries, trade relations were established with the countries of the Far East, such as Japan, Korea, and China. At the same time, missionary activities began in these countries. As a result of this missionary activity, Catholic, Jesuit, Lutheran, Orthodox, and Protestant religious orders changed the religious views of some of the Japanese, Chinese, and Korean peoples. As a result, a large number of people in these countries became Christians. It should be noted here that the article examines the missionary activities of the European and Russian states in the Far East in the 16 th-19th centuries.

In Japan, from the point of view of the policy of relative isolation, bans were imposed on missionary activities here for a while. After that, the bans imposed on Christian missionaries remained in force here. However, despite this, Christianity was secretly spread in Japan by European missionaries.

Since Korea was dependent on the Manchu Empire in the 17th-19th centuries, the events that took place in China also affected it. It can be said that the people who were most affected by European missionaries were Koreans.

In China, the activities of Christian missionaries, although they faced prohibitions, disappeared as a result of pressure from European missionaries and Russian missionaries.

Today, in these countries, Christianity is the state religion of Korea, while millions of people in China and Japan practice Christianity.

Rəyçi. Prof. S.T.Hacıyev

Daxil olma tarixi 14 may 2025-ci il